

Het verhaal van de Markt en het Proosdijpark van Meerssen

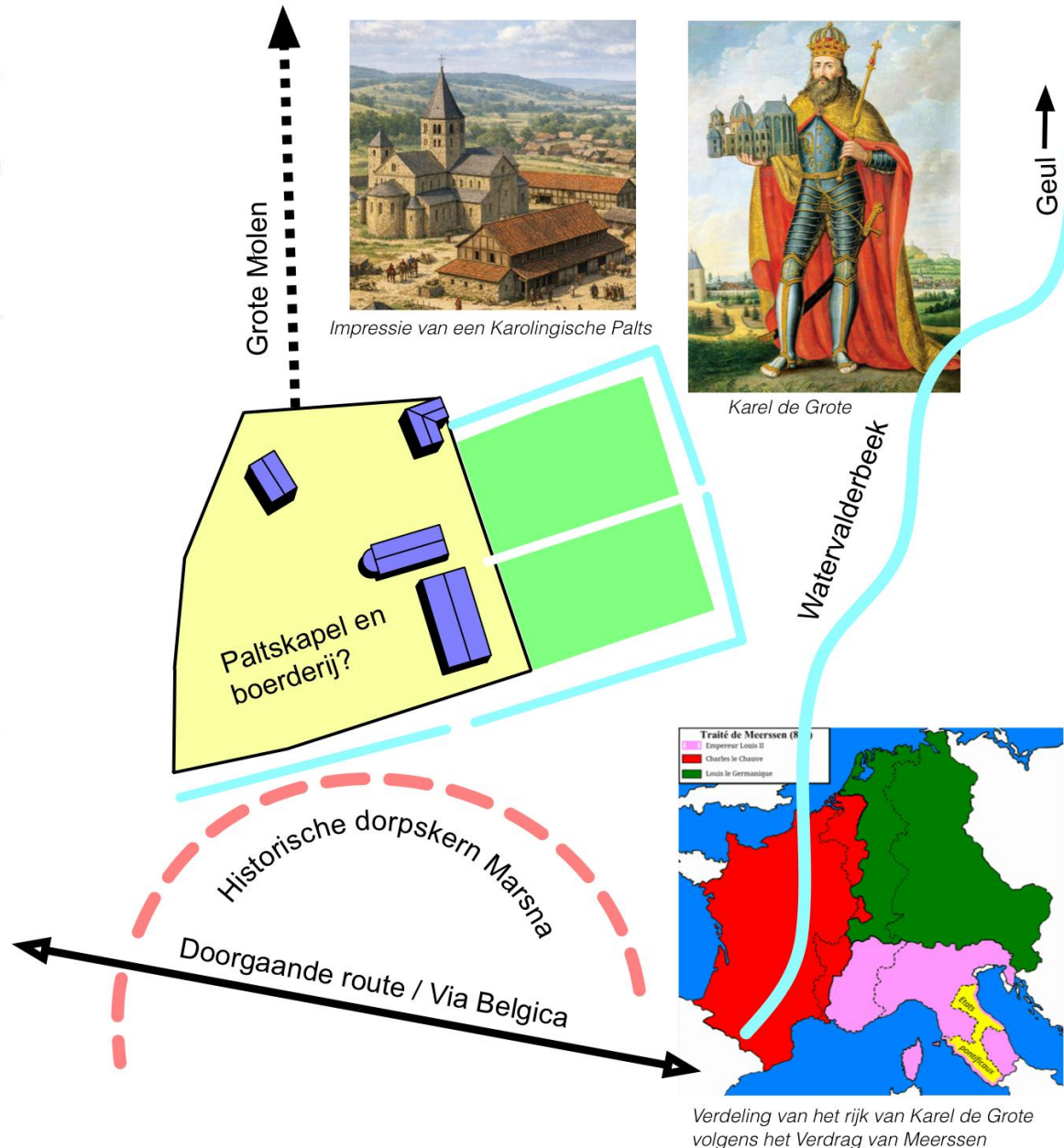

HET MYSTERIE VAN DE PALTS VAN MEERSSEN tot 968 na Chr.

Hoe het gebied rond de Markt in Meerssen, of Marsna zoals de oude naam is, in de vroege tijd eruit heeft gezien weten wij niet. Door archeologisch onderzoek en vermelding in historische geschriften is er toch het een en ander te herleiden. Archeologische vondsten laten zien dat er vanaf de Prehistorie al activiteit in het gebied geweest is. Ook zijn er vondsten uit de Romeinse tijd gedaan.

In archiefstukken wordt gesproken van een 'palts' in Meerssen in de tijd van Karel de Grote die van 748 tot 814 leefde en in 800 tot keizer van het Frankische rijk is gekroond. Een palts was een pleisterplek en had waarschijnlijk de vorm van een grote boerderij. Het is niet bekend of Karel de Grote palts heeft bezocht en hoe groot deze is geweest en eruit gezien heeft. Tijdens de archeologische onderzoeken die hebben plaatsgevonden rond de Markt zijn wel vroeg middeleeuwse sporen gevonden. Het vermoeden is dat de palts en de bijhorende kapel op de plek van de proosdij hebben gestaan. Bij de uitbreiding van de basiliek in 1938 zijn in de ondergrond resten aangetroffen van een Romaanse kapel.

Eé van de verdragen waarin de het rijk van Karel de Grote tussen zijn kleinzonen werd verdeeld is naar Meerssen vernoemd. Dit Verdrag van Meerssen is in 870 niet in Meerssen maar waarschijnlijk in Eijsden getekend. Na het sluiten van het verdrag kwam Meerssen in eigendom van de Frankische edelman Giselbert I van Maasgouw. Zijn kleinzoon Giselbert II huwde in 928 met de koningsdochter Gerberga van Saksen. Nadat deze Giselbert II om het leven was gekomen doordat hij verdronk in de Rijn tijdens de slag bij Andernach in 939, kreeg koningin Gerberga het bezit van het domein Meerssen. Zij schonk het domein in 968 aan de Sint-Remigiusabdij in Reims waardoor het Meerssen voor eeuwen verbonden werd met deze abdij en de regio. In de schenkingsakte wordt onder andere gesproken over molens genoemd, mogelijk wordt hier ook de Grote Molen aan de Molenveldweg mee bedoeld.

HET ONTSTAAN VAN DE PROOSDIJ ca. 968 tot 1794

Koningin Gerberga schonk in 968 haar bezittingen in Meerssen aan de abdij van Sint-Remigius te Reims in Frankrijk. Deze vestigde een klooster bij de paltskapel, de voorloper van de huidige Basiliek. In 1135 werd bisschoppelijke toestemming gegeven om een Proosdij te vestigen. Aan het hoofd van de Proosdij stond een Proost die het bestuur en rechtspraak uitvoerde over de bezittingen. Behalve de Proost woonden er destijds geen geestelijken in de Proosdij, maar wel seculiere kanunniken. De bekendste Proost was Jean de Beaufort die rond de tweede helft van de 14e eeuw opdracht gaf voor de bouw van een gotische kerk op plek van de romaanse paltskapel. Deze kerk had in die tijd een toren aan de westzijde. Bij een hevige storm in 1649 is deze toren ingestort en deze is nooit meer herbouwd. Het pand waar nu restaurant De Proosdij is gevestigd was in gebruik als tiendschuur, het gebouw waar de belasting van pachters en boeren, vaak in natura, werd opgeslagen.

Het bloedwonder in 1222 en het brandwonder in 1368 of 1465 zorgden voor een stroom van bedevaartgangers. De stroom bedevaartgangers die dit opleverde vormde een bron van inkomsten voor de verdere uitbouw van de Proosdij.

In 1561 ging de Proosdij over naar het Bisdom van Roermond. Tussen 1609 en 1611 behoorde de Proosdij weer korte tijd aan de benedictijnen van Reims, die hun rechten vervolgens overdeden aan de Augustijnen van Eaucourt in Noordwest Frankrijk. Rond 1650 werd gestart met de aanleg van een kloostertuin in Franse Stijl met rechthoekige vijvers. Ook werd in die tijd de Watervalderbeek, die op dat moment nog bovengronds door het dorp Meerssen liep, in 1656 omgelegd zodat deze niet meer over het terrein van de Proosdij liep. De Proosdij was ommuurd en afgesloten van de rest van het dorp en strekte uit van wat nu de Stationstraat, Kerksteeg, Gansbaan en de Markt is.

In 1662 gingen de Proosdij bezittingen over naar de Staten Generaal. In 1678 werd het zogenaamde simultaneum ingevoerd, waarbij de kerk zowel door katholieken als protestanten werd gebruikt. Dit was bijzonder omdat de Staten Generaal op andere plekken geen katholieke diensten toestond. Deze situatie zou tot 1830 blijven bestaan. De Markt had in deze tijd nog de vorm van een brede straat. De centrale plek van het dorp lag in die tijd aan het begin van de Kuileneindestraat. In 1713 was er sprake van een grote brand op de Markt. Veel panden waren verwoest en de Proosdij beschadigd.

Afbeelding van koningin Gerberga

Tekening van Philippe van Gulpen van het brandwonder

Tekening van de proosdijkerk rond 1670 door Joshua de Grave met de restanten van de in 1649 ingestorte toren

VAN PROOSDIJ NAAR LANDGOED ca. 1794 tot 1936

Na de verovering van de Zuidelijke Nederlanden door de Franse revolutionaire legers in 1794, werd de Proosdij opgeheven. De bezittingen werden eigendom van Dominique Nivar, hoofdontvanger der belastingen van het departement Nedermaas waar Meerssen en Maastricht onder vielen, en diens ongehuwde zus Antoinette Nivar. Deze Antoinette ruilde in 1808 het landgoed met Charles Clément Roemers die een hoge functie bekleedde binnen het Franse regime en later ook burgemeester van Meerssen zou worden.

De gebouwen van de aan de kerk gebouwde Proosdij werden door Roemers gedeeltelijk afgebroken om plaats te maken voor een landhuis. Na zijn dood erfde zijn kleindochter Caroline Cruts-Colpin de Proosdij en zij verkocht deze in de tweede helft van de 19e eeuw aan de Maastrichtse familie van wapenfabrikanten Stevens. Het Proosdijpark werd een privétuin en omgevormd naar een park in Engelse Landschapsstijl. Het park moest hierbij een natuurlijk beekdallandschap nabootsen en de vijvers werden meer organisch vormgegeven zodat een oneindige rivier werd nagebootst.

Als onderdeel van de parkcompositie werden een aantal objecten gerealiseerd. De voornaamste hiervan zijn de Gloriëtte en de stenen brug. Ook stond op het eilandje in de vijver een kunstmatige bron en langs de oever een grot. De stenen brug liep over het openbare pad de Kerksteeg die onderdeel was van de route voor kerkgangers uit Rothem naar de kerk en zorgde ervoor dat Roemers onbekommerd naar de boomgaard aan de andere zijde kon komen. Vanuit hier liep ook een beukenlaan richting de Grote Molen. De huidige Proostenkelder was een tuinkamer (Orangerie). Een kapel die bij de entree aan de Stationstraat stond werd herbouwd als beheerderswoning aan de zuidwest zijde van het Proosdijpark. Deze doet nu dienst als bloemenwinkel. Aan de zuidzijde van het park werd de spoorlijn tussen Maastricht en Heerlen gerealiseerd.

Waar nu de Markt is was in die tijd nog een brede straat. De kerk en het hof van het landhuis waren afgescheiden door een muur met hekwerk. Op het gedeelte met het kerkhof werd in 1883 de grafkapel en kelder van de familie Regout gebouwd. Ook werd eerder in 1836-37 het hervormde Leopoldskerkje aan de Gansbaan gebouwd waarmee een einde kwam aan het Simultaneum. In de Kerkstraat stond een boerderij waar nu het gemeentehuis staat. Het oude gedeelte hiervan, waar nu het gemeentebestuur is gehuisvest, waren de stallen hiervan.

De basiliek met het aangebouwde landhuis

De achterzijde van de basiliek en het landhuis

De brug over de Kerksteeg met muur

Terras van het landhuis aan de parkzijde

Woning van de parkbeheerder

De verdwenen grotto in het Proosdijpark

VAN KLOOSTERKAPEL NAAR BASILIEK ca. 1936 tot 1980

In 1935 liet de toenmalige eigenaar, mevrouw Stevens-Daems, de voormalige Proosdij na aan de Congregatie van de Kleine Zusters van de Heilige Joseph in Heerlen. In 1936 werd een deel van het complex afgebroken ten behoeve van de uitbreiding van de Basiliek met drie traveeën en een nieuw complex in het Proosdijpark gebouwd voor de zusters, beiden naar ontwerp van de Roermondse architect Jos Cuypers, zoon van de bekende Pierre Cuypers. De vergroting van de kerk was nodig omdat deze door de groei van Meerssen te klein was geworden. Na gereedkomen van de uitbreiding werd de kerk in 1938 tot Basilica Minor verheven.

Het complex Markt 25 dat in het parkgedeelte werd gebouwd, was geen echt klooster maar functioneerde tientallen jaren als secretariaat van het katholieke jeugdwerk in Limburg. Het gedeelte van het Proosdijpark aan de oostzijde van de vijver was een privétuin van dit gebouw en was afgesloten van het overige deel van het park dat openbaar werd. De Watervallerbeek in de Stationstraat werd ondergronds gemaakt.

Aan de westzijde van de basiliek werd er ten behoeve van de uitbreiding van de basiliek grond opgehoogd zodat er een hoogtesprong tussen de Markt en het Proosdijpark ontstond. Hierdoor komt ook de voormalige orangerie (Proostenkelder) deels onder het straatniveau te liggen. In deze tijd ontstaat de Markt in haar huidige vorm. De ruimte was met name in gebruik als parkeerterrein waar wekelijks de weekmarkt er plaats. Daarnaast werd het plein gebruikt voor evenementen. Door het beleid van de gemeente is in de loop van de tijd de horeca geconcentreerd aan de Markt.

In 1941, na de inval van de Duitsers, werd de Vredeskapel in de zuidoost hoek van het Proosdijpark gebouwd naar ontwerp van de architect Jos Cuypers en met beelden van Charles Eijck in de hoop dat Nederland neutraal zou blijven en de oorlog snel zou eindigen.

De Markt rond 1960 met rechtsonder het in 1938 gebouwde 'klooster'

De Basiliek na de sloop van het landhuis

De verlengde Basiliek (het nieuwe deel is lichter van kleur)

De Markt rond 1960

HET CENTRUMPLAN VOOR MEERSSEN ca. 1980 tot 2025

In het kader van de gemeentelijke herindeling in 1982 waarbij Meerssen, Bunde en Ulestraten één gemeentebestuur kregen, is het huidige bestuurscentrum tegen de overgebleven gebouwen van de Proosdij gebouwd. De voormalige tiendschuur had tot begin van de 21e eeuw de functie van bibliotheek en natuurhistorisch museum.

Achter de basiliek werd de katholieke basisschool De Gansbaan gebouwd met daarnaast gymzaal 't Beukebösche. Eind jaren negentig van de vorige eeuw werd een integraal Masterplan/Centrumplan voor het centrum van Meerssen opgesteld door de architecten Kasper, Klever en Coenen waarbij de historische ontwikkeling van het gebied een belangrijke inspiratie was.

In het kader van dit Centrumplan zijn op diverse plekken interventies met nieuwbouw in het centrum gedaan. Rond de Markt zijn het woningbouwproject Hof van Oranje gebouwd en aan de westzijde Maison de Ville (uitbreiding gemeentehuis en appartementen) en Maison de Proosdij. De laatste betrof de herbestemming en uitbreiding van het 'klooster' in het park met appartementen. Omdat dit gebouw gezien kan worden als een verstoring van de historische relatie tussen de Basiliek en het Proosdijpark, is overwogen deze te slopen. Uiteindelijk is besloten het gebouw te behouden en te verbouwen. Ook zijn de winkel wooncomplexen aan de Stationstraat en Beekstraat gerealiseerd in combinatie met een ondergrondse parkeergarage.

Ook de openbare ruimte en verkeerssituatie is op basis van het Centrumplan aangepakt. Het Proosdijpark is verder gerenoveerd en uitgebreid aan de zuidzijde. In de Stationstraat is de Watervalderbeek weer zichtbaar gemaakt.

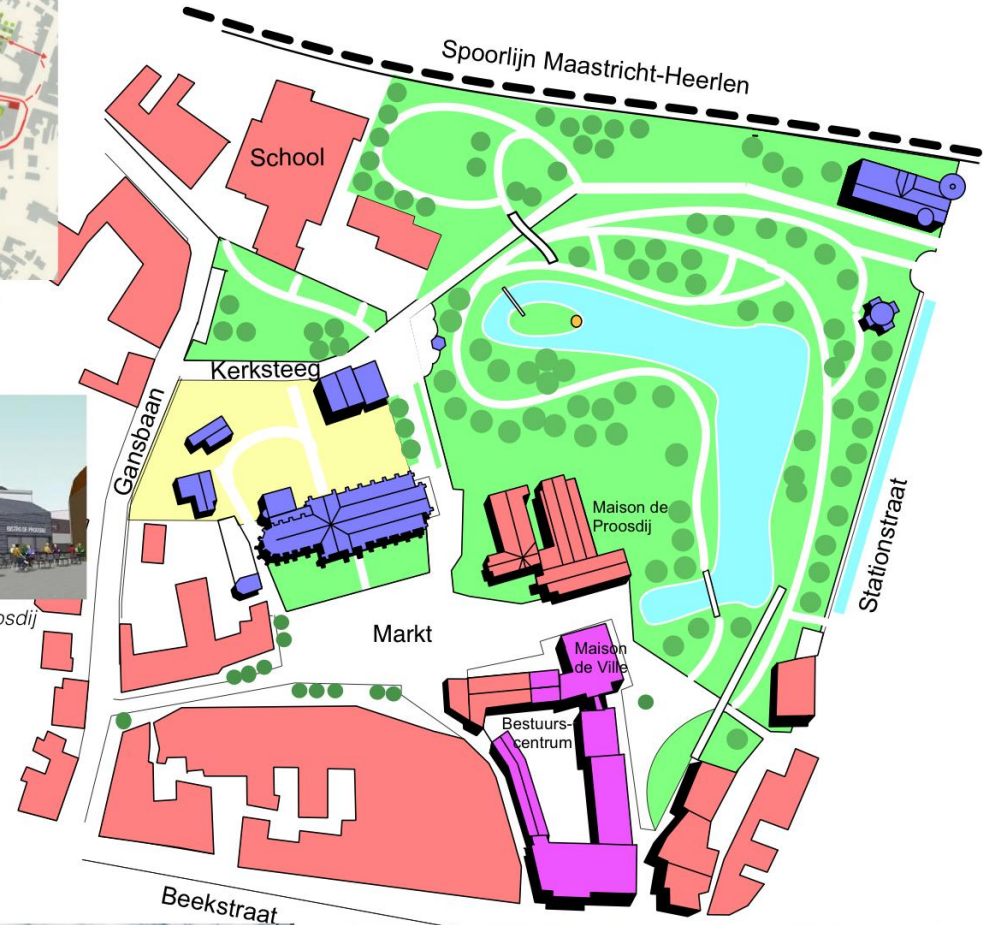
De Markt heeft tot de coronatijd dienst gedaan als parkeerplaats. Als compensatie voor de horeca ondernemers is als proef eerst de Markt autovrij gemaakt om tijdelijk plaats te maken voor de uitbreiding van de horecaterrassen. Dit beviel zo goed dat besloten is dit zo te houden.

Structuurplan Masterplan
Kasper-Klever-Coenen

Herbestemming De Proosdij

Maison de Proosdij

Maison de Ville

NAAR EEN TOEKOMSTBESTENDIG CENTRUM VANAF 2026

Om het centrum van Meerssen toekomstbestendig te maken is in 2023 een actualisatie gemaakt van het Masterplan. Deze is opgesteld door het architectenbureau Mecanoo uit Delft. Onderdeel van dit plan is de vergroening van de Markt en omgeving en het optimaliseren van de verbindingen tussen de Markt en het Proosdijpark.

Op de Markt worden bomen en plantenbakken voorzien. Ook wordt er om het pleingedeelte van de Markt te accentueren een decoratieve rand gemaakt in de vorm van een roostergoot waar het regenwater wordt opgevangen en afgevoerd. De zomerterrassen van de horeca aan de Markt krijgen een definitieve plek. Verder wordt de Markt autoluw gemaakt waarbij het gebied voetgangerszone wordt en alleen noodzakelijk verkeer het gebied kan inrijden.

Op het westelijke deel van de Markt wordt een groene tribune gemaakt waardoor hier een overgang tussen het park en pleingedeelte ontstaat. In de zichtlijn van de Markt naar het park wordt een uitkijkpunt gerealiseerd van waaruit het Proosdijpark kan worden overzien.

Het gebied tussen het bestuurscentrum en het woonwinkelcomplex Beekstraat 69 wordt vergroend zodat er een natuurlijke overgang van de winkelstraat ontstaat.

Op de plek van de voormalige basisschool en de gymzaal wordt een wooncomplex met ca. 50 appartementen gerealiseerd. Het stedenbouwkundig ontwerp sluit aan bij de organische vormen van het Proosdijpark en bij het thema van de binnenhofstructuren in het centrum.

De oorspronkelijke historische kerkmuur met entreepoort voor de Basiliek en de kerktuin wordt gereconstrueerd. Ook zullen er bouwprojecten op diverse plekken in het centrumgebied plaats vinden, onder andere op de locatie van de toonzalen van meubelhandel Verhey en slagerij America.

Impressie reconstructie kerkmuur

Impressie project Gansbeek-Beukebösche